

LA HISTÒRIA DEL BARRI D'HOSTAFRANCS

Els orígens d'Hostafrancs

La data de formació d'Hostafrancs que es dona per bona és la de principis del segle XIX. Tanmateix, però, el 21 d'octubre de 1263 Jaume I posà la primera pedra del nou monestir de Valldonzella, aproximadament on avui hi ha la confluència de Gran Via amb Vilamarí. En aquell document ja es fa referència a la Creu Coberta, l'element més antic del nostre barri, que marcava el límit municipal entre Barcelona i Sants. El planell de finals del segle XVI que es conserva al Museu d'Història de la Ciutat és el primer document gràfic on apareix la Creu Coberta, i un dels primers on apareix Sants.

Així doncs, a partir de la Creu Coberta ja hi havia un terreny encara sense edificar emmarcat per Sants, Montjuïc, la Rieda de Magòria, el Turó dels Inforcats i el Turó de la Vinyeta, amb noms d'espais, terrenys u camps tan coneguts com Vilardellum o Llobetus. Perquè eren terrenys sense edificar? Perquè les ciutats amurallades com Barcelona i sota jurisdicció militar no deixaven construir a menys d'una distància prudencial, per evitar ràtzies i que els exèrcits enemics s'hi fessin forts. Les antigues viles de Sants, Sarrià, Gràcia o Sant Martí apareixen, doncs, a una distància més o menys similar de la muralla de Barcelona.

L'edificació més antiga d'aquestes contrades és la Creu Coberta que, ja coneguda al segle XIII, és l'element històric-artístic més preuat que conservem i que, a més a més, dóna nom a un dels carrers principals del nostre barri. Al voltant de la Creu Coberta s'hi situaren les forques conegudes, al Coll de la Creu o Coll dels Inforcats, on es penjaven els delinqüents condemnats de la ciutat de Barcelona, per tal d'advertir als que s'hi acostaven, de les dures penes i lleis que condemnaven els malfactors en aquella alta Edat Mitjana.

En aquest espai on era prohibit construir-hi, tot i això hi aparegueren algunes edificacions abans del segle XVIII, com la Torre dels Damians, una torre de vigilància antiquíssima que servia, a la falda de Montjuïc, per controlar el territori, i que va tenir un paper molt rellevant en la batalla de Montjuïc del 26 de gener de 1640, data que dóna nom a un altre dels nostres carrers. Uns altres dels edificis fóren els coneguts molins de vent, que serien si fa no fa a l'entorn del carrer Consell de Cent, al seu pas per Hostafrancs, o el Monestir de Valldonzella, la Creu Coberta i l'ermita de Santa Madrona, ja encimbellada a la muntanya de Montjuïc.

Els camins

La muralla de Barcelona, a l'Alta Edat mitjana, estava feta d'una muralla gòtica, que rodejava els actuals barris de la Ribera, Gòtic i Raval, i comptava amb diverses portes, les tres principals de la qual eren el Portal Nou, al nord, que s'obria vers la Ciutadella i

seguia el carrer Pere IV en direcció a França; el Portal dels Orbs (cecs) o després anomenat Portal de l'Àngel, que s'obria cap a Gràcia i el que avui és Plaça de Catalunya, i al qual s'accedia després de passar un fossar amb un pont; i el Portal de Sant Antoni, que s'obria al Raval enllà del carrer de Sant Antoni i es dirigia cap a Sants.

Des del portal de Sant Antoni, prop d'on avui s'hi aixeca el Mercat del mateix nom, s'iniciava el camí de Madrid, que passava pel que avui és l'Avinguda Mistral, es trobava amb la Creu Coberta i allà es bifurcava en diversos camins. Aquests camins eren el que es dirigia cap a Santa Madrona més o menys per l'avinguda Maria Cristina d'avui, el que anava cap a Sant Boi, i més antic, que avui és Carretera de la Bordeta, el camí de Madrid per Molins de Rei i Martorell, que és el que enfilava cap a Sants, primer per un camí estret i després per la nova carretera Reial, construïda a finals del segle XVIII. Aquests dos camins, els que anaven cap a Sant Boi i cap a Molins de Rei, es trobaven a banda i banda d'uns terrenys que avui coneixem amb el nom d'Hostafrancs.

A finals del segle XVIII és evident que aquesta zona que avui coneixem com a Hostafrancs, formava part del límit municipal de Sants, que arribava aproximadament fins a la Creu Coberta. És molt probable que en aquestes zones, de la Creu Coberta cap a Sants, s'hi aixequessin algunes primeres masies, com Safont, a la falda de Montjuïc, Can Cervera o altres masos i primeres construccions, així com les barraquetes, de gent pobre, més o menys on avui hi ha l'Exposició.

El camí principal de Sants, que era el llavors carrer Sant Crist, arribava fins a l'església de Santa Maria dels Sants, una església encara romànica, amb una torre quadrada i que es va enderrocar els anys 20 del segle XIX. El camí enfilava pel costat de la Torre de Lull, un casalot medieval que ja havia quedat arruïnat a mitjans del segle XVII després de ser la casa principal de la vila de Sants i després un convent. El camí baixava del turonet en direcció al carrer d'En Blanco. Quan arribava a Badal, Sants deixava pas a un conjunt de camps cultivats.

El 1785 s'inicien les obres de construcció de la carretera Reial, aprofitant l'antic traçat del Camí de Sants, que passava per la Creu Coberta. Ja que havia d'encabir molts més carruatges es trasllada lleugerament i, en línia recta, i en forma de trinxera excavada, s'alinea la nova Carretera Reial.

Les primeres construccions

En aquest moment comencen a sorgir noves edificacions, ja que gràcies a l'increment comercial i productiu, aquestes vies comencen a tenir més tràfic. La llei que obligava a construir a certa distància de les muralles esdevé més flexible. Apareixen les primeres cases al llarg de la carretera de Madrid, com les que fins fa poc encara hi havia al carrer Vidriol, o les que encara trobem a l'inici de la Creu Coberta.

A la zona d'Hostafrancs s'instal·la a principis del segle XIX un barri de barraques, a la zona de l'Exposició, coneguda com a Barraquetes d'Hostafrancs, de classes molt baixes i de nòmades gitanos, uns dels primers pobladors d'aquell barri sense nom. Els molins s'aterren i alguns masos sorgeixen a la vora de la carretera Reial, per donar servei als traginers que arriben del sud a Barcelona, com la Petita Maria, avui al mig de Sants. L'auge d'aquells espais ve acompanyat per l'establiment del Passeig de la Creu Coberta, lloc d'esbarjo de les classes benestants barcelonines amb fonts i pèrgoles. Estem parlant de finals del segle XVIII.

Unes altres de les primeres construccions del barri seran precisament els campaments dels empestats de Barcelona, que s'estableixen a la zona anomenada de la Constitució. Els ciutadans afectats de còlera, el 1821 es van posar en quarantena en aquests recintes tancats, esperant a guarir-se o una mort gairebé segura.

És molt probable que en aquella època ja hi hagués alguna casa de serveis, una fonda, un hostal, més o menys on hi ha la Plaça d'Espanya. I probablement el que coneixem com a Hostal de Joan Corrades, no va ser el primer.

A principis del segle XIX, segueix el creixement de cases a tocar de la nova Carretera Reial, i en carrers interiors dels barris amb cases de planta baixa i primer pis, amb un hortet. Els veïns, encara dins del poble de Sants, aprofitaven l'aigua de la Riera de Magòria, que baixa a tocar de Sants. Són una població agrícola, tot i que a Sants també es coneix, des de fa molts anys, la ramaderia. A més, també tenen vinyes, al conegut Turó de la Vinyeta, on ja molts anys després i ja molt rebaixat, se situarà la plaça de les Arenes.

L'Hostal d'en Corrades

A partir de 1820, un dels motors del poble serà el servei als carreters i viatjants. Les portes de la muralla de Barcelona tancaven a les 7 del vespre. Si hom arribava més tard, s'havia d'arreserar sota les muralles a dormir, o havien de tornar enrera fins als hostals que donaven servei als traginers que arribaven de nit. Un dels primers, l'Hostal de Joan Corrades, provinent d'Hostafrancs de Sió, a la Segarra, que el 1839 va comprar una mujada de terra a Antoni Planas i edificà l'Hostal conegut com a "L'Hostal del d'Hostafrancs", que de seguida conegué fortuna perquè els traginers es pensaven que es referia a uns hostals francs, és a dir on no s'havien de pagar burots, quan en realitat no era així.

L'hostal s'instal·là més o menys allà on hi havia fins fa pocs anys el cinema Arenes. Un gran camp al costat de l'Hostal es va aprofitar per instal·lar-hi una empresa de canvi de rodes i roderes de carros, ja que aquests havien de canviar els eixos per poder entrar a Barcelona, ja que els carrers eren estrets i molts carros no hi passaven.

Un altre dels hostals coneguts, aquest abans d'entrar a Sants venint de l'Hospitalet, era el conegut Hostal de la Morena, que encara seguia en peu a principis del segle XX.

El 1839, any de la inauguració de l'Hostal de'n Joan Corrades, Barcelona i Sants s'intercanviaven cromos. Sants cedia Hostafrancs i tots els terrenys de la Riera de Magòria enllà a Barcelona, i a canvi Barcelona donava a Sants els terrenys de la Marina de Sants, i una sortida al mar. Eren els primers passos per a que Barcelona pogués créixer, després d'enderrocar les muralles, cosa que no succeiria fins al 1853. S'aixecava llavors la prohibició per edificar noves cases en els espais que fins llavors eren considerats militars.

En vint anys, de 1839 a 1859, Hostafrancs va créixer molt. S'instal·là una de les primeres manufactures de ceràmiques de l'estat, la fàbrica del Sr. Vall i Companyia, a la carretera de la Bordeta. I el 1849 la fàbrica l'Espanya Industrial, la fàbrica tèxtil més important de tot l'estat. El barri i la seva població va créixer exponencialment just després de la instal·lació de totes aquestes indústries.

L'evolució morfològica d'Hostafrancs va lligada a la seva evolució cultural i econòmica. La segona meitat del segle XIX ve marcada per diversos fets fonamentals. En primer lloc la consolidació de la indústria i manufactures d'Hostafrancs. Estem parlant de l'Espanya Industrial, però també d'altres fàbriques importants, com la de ceràmica o la de focs d'artifici, així com altres petites indústries tèxtils escampades.

Paral·lelament a la feina, hi ha el creixement cultural del barri. Més d'una trentena d'entitats corals, agrupacions teatrals, polítiques, ateneus, culturals, etc, omplen progressivament el barri d'espais on poder gaudir i fer cultura després de la feina. Així mateix, les cooperatives obreres, sorgides de forma organitzada entorn de gremis o fàbriques per millorar els preus dels productes i serveis dels socis de la cooperativa. I també apareixen els primers beneficis socials per a treballadors i treballadores, cursos i tallers de ganxet, de lletra, de matemàtica bàsica.

Un estament fonamental sorgeix amb força al llarg d'aquests anys: el Comerç, que sobretot al llarg del carrer de Creu Coberta esdevé un dels motors del barri. La majoria dels primers, o bé comerços de comestibles, o bé serveis als viatjants i carreters que passen per la carretera: ferrers per als cavalls, hostals, carreters, marxants...

També és l'època en que els gitanos apareixen al nostre barri, fruit d'aquestes oportunitats de feines carretejant material amunt i avall, sobretot per a la construcció de fàbriques, carrers, finques i urbanització del veí Eixample i la Plaça d'Espanya.

A mitjans de segle XIX els veïns eren farts d'haver de perdre hores de viatge fins a la Plaça Sant Jaume per poder obtenir un permís qualsevol. Per això un hostaler del barri es va dirigir a l'Alcalde de Barcelona, oferint-li un espai del seu hostal on habilitar una

oficina administrativa de l'Ajuntament. Es tracta de la primera Tinença d'Alcaldia d'Hostafrancs, administrada per un representant municipal, en una habitació ben pobre.

Amb el pas dels anys, la Tinença s'amplià i es pogué edificar la seu actual, a Creu Coberta 104, d'estil modernista, fruit de la feina dels arquitectes Jaume Gustà i Ubald Irazo, a partir de 1885.

El 1897 Sants passa a formar part de Barcelona, i per tant, la tinença d'alcaldia d'Hostafrancs acollirà, des de llavors, els serveis municipals per a tot aquest districte, al qual s'hi suma Sants.

El segle XX

La història del segle XX a Hostafrancs és la història del nostre país. Una història feta d'anècdotes, tragèdies i il·lusions. Des de l'atemptat contra Francesc Cambó i Nicolau Salmerón, fins al Miting de Montjuïc, des de la crisi tèxtil de l'Espanya Industrial fins a la inauguració del Casinet d'Hostafrancs a l'antic menjador d'aquest equipament. Des del conflicte pels fums de la pelleteria fins a la desaparició de l'Escorxador. Des de l'obertura de la Vidriera fins a l'abandonament de la Ceràmica. Des del Centre Angèlic fins al Casal Artesà. Des dels bombardejos de la Guerra Civil contra els nostres carrers, fins a les activitats solidàries de les darreres festes majors. Dels païos als gitanos, dels petits comerciants als obrers i menestrals.

Un barri fet de lluites i de veïns, de projectes i il·lusions. Un barri, Hostafrancs, que ha viscut el segle XX tan ràpid, que ni tan sols ha tingut gaire temps de canviar els objectius que el van fer créixer: treball, progrés, qualitat de vida, il·lusió.